

Aubel, place Nicolai in 2021, met het monument van Sint-Hubertus.

In volle glorie lag Aubel te pronken op een waterscheiding tussen het stroomgebied van de Bel en het stroomgebied van de Berwijn. Onlosmakelijk verbonden met een bocagelandschap, het 'Land van Herve', gekenmerkt door een in weiland gelegd glooiend landschap met als ingrediënten: kleine landschapselementen, boomgaarden en vele solitaire boerderijen, lijkend op zichzelf verdedigende forten. Met elkaar verbonden door weidepaden en tourniquets (draaipoortjes of stegels).

Aubel bevestigde zichzelf telkenmale opnieuw.

Rondkijkend over de omliggende gehuchten. Zonder te

beseffen dat hier eeuwen lagen voor het oprapen. Zoveel was er gebeurd.

Men sprak er Platdiets (Geullands of Karolingisch-Frankisch), een mengeling van Middelnederlands en Limburgs. Platdiets is een term die binnen de Vlaamse terminologie wordt gebruikt voor de Limburgs-Ripuarische spreektaal van een aantal plaatsen in het noordoosten van de provincie Luik, voor zover die thans onder het Waalse gewest en de Franse gemeenschap vallen, zoals Montzen en Welkenraedt. Dit gebied wordt aangeduid met de term de Platdietse streek. Sinds 1992 is ook dit dialect, dat door de sprekers Plattdütsch genoemd wordt, door Wallonië erkend als binnenlandse regionale taal. We moeten daarbij in acht nemen, dat het in taalkundige zin geen Waals dialect is, maar behoort tot de overgangsdialecten tussen het Limburgs en het Ripuarisch.

Ik kan me scharen in de groep taalkundigen, die het Karolingisch-Frankisch als een 'eigen' taal beschouwt, een groep waartoe onder meer Wintgens, Ad Welschen, en Ron van Zonneveld behoren. Daar staat een groep taalkundigen tegenover die, op grond van 'hun' afweging, het Karolingisch-Frankisch als een overgangsgebied zonder exclusieve kenmerken zien, zoals Roukens, Goossens en Cajot.

Politisierend gebruik

Bij uitbreiding werd en wordt de term nog soms gebruikt door Flamingantische politici en opiniemakers om de volkstaal te benoemen van andere historische en/of oorspronkelijk Limburgs-Ripuarisch sprekende gebieden die in Overmaas, maar buiten de zojuist genoemde Platdietse streek liggen, namelijk aan de westkant daarvan, in Voeren (provincie Limburg), waarbij het Sint-Martens-Voeren, Teuven en Remersdaal betreft, of aansluitend aan de oostkant, in het Oostkanton Eupen, met de gemeenten Eupen, Kelmis, Lontzen en Raeren, dat ook nog in zijn geheel tot het Limburgs-Ripuarische (Platdietse) overgangsgebied behoort. Deze plaatsen zijn intussen ondergebracht bij het Vlaamse gewest, c.q. de Vlaamse gemeenschap, respectievelijk bij de Duitstalige gemeenschap c.q. het Waalse Gewest. Zie hiervoor de bestuurlijke indeling van België.

De Platdietse streek ligt in het noordoosten van de Belgische provincie Luik. Zij grenst in het westen aan de van oudsher Limburgssprekende, thans officieel Nederlandstalige taalgrensgemeente Voeren, waar een groot deel van de autochtone bewoners echter verfranst of Franstalig is. In het noorden grenst zij aan Nederlands Limburg en in het oosten aan het Duitstalige kanton Eupen. Deze nu officieel Franstalige, maar van oudsher

Limburgssprekende streek bestaat uit tenminste negen plaatsen. We geven hier gemakshalve de Nederlandse spelling, tussen haakjes gevolgd door de thans officiële Franse en/of Duitse:

Balen (Baelen)

Membach

Gemmenich

Homburg (Hombourg)

Montzen

Moresnet

Sippenaken (Sippenaeken)

Welkenraat (Welkenraedt)

Hendrikkapelle (oorspronkelijk: Hendrikskapelle) (Henri-Chapelle).

Soms wordt ook Aubel en het oosten van Voeren daarbij gerekend. Het stadje Limburg, hoofdstad van het oude hertogdom Limburg, heeft er vroeger ook bij gehoord. Deze plaatsen zijn echter al langer verfranst.

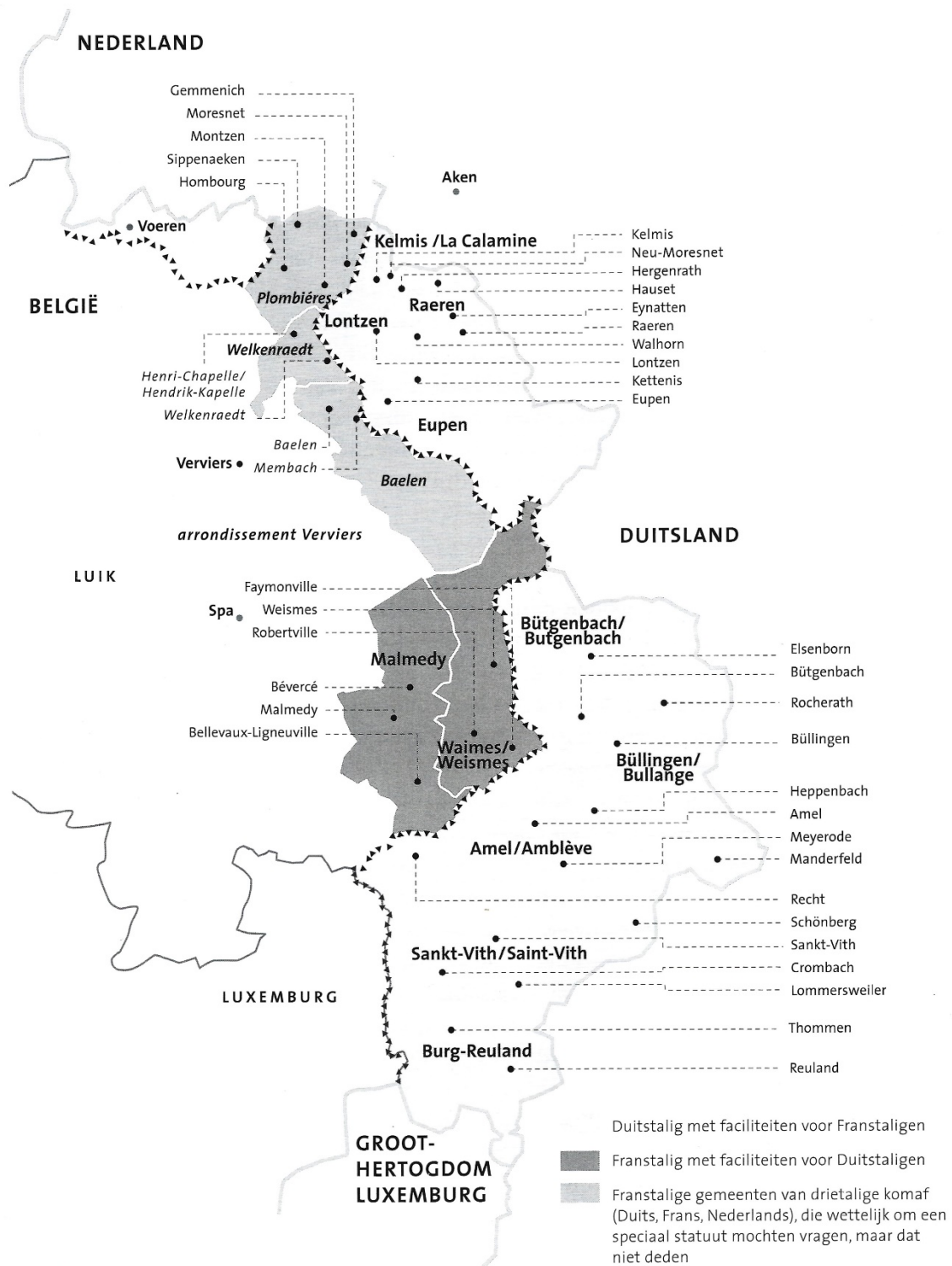
Taalkundig bezien is er thans meer reden om het Platdiets te relateren aan het nu officieel Duitstalige kanton Eupen, dat nog dezelfde spreektaal bezit. Dit kanton aan de oostkant omvat de gemeenten Eupen, Kelmis, Lontzen en Raeren. Twee aangrenzende plaatsen in de Voerstreek, te weten Teuven en Remersdaal, samen het meest oostelijke deel van de gemeente Voeren vormend, horen er zuiver taalkundig

gezien evenzeer bij. Zij vallen sinds 1962 onder Nederlandstalig en Duitstalig bestuur. Het Platdiets taalgebied is dus verdeeld over drie verschillende taalgemeenschappen. Maar de taalkundige eenheid van het gebied is nog op een andere wijze doorbroken. Een groot centraal gelegen gedeelte maakt nu deel uit van de Franstalige gemeenschap. Het gaat in totaal dus om zo'n 15 tot 16 kleine plaatsen, vrijwel het gehele aaneengesloten noordoostelijke deel van het oude Limburgse kerngebied.

Limburgs-Ripuarisch

Men noemt deze streek Platdiets, Platduitsj of plattutsch, omdat het lokale dialect er een vorm van het Limburgs is die naar het Duits neigt. De naam Platdiets, of Karolingisch-Frankisch, is als taalkundige aanduiding provisorisch. In feite gaat het hier om een overgangsvorm naar het Ripuarisch, een Middelfrankisch en dus Middelduits dialect, die inderdaad min of meer als een eigen taal mag worden gezien. Het betreft hier echter geen louter lokale, en ook geen strikt interne Belgische taalvariëteit. We treffen nauwverwante vormen van dit Limburgse dialect ook aan in het aangrenzende deel van Nederlands Limburg tussen Eijsden, Valkenburg, Heerlen en Vaals, en ook het Akens dialect sluit erop aan. Dit Platdiets maakt dus deel uit van een grensoverschrijdende regionale taal. De

term Platdiets heeft nu alleen nog een lokale, historische en topografische waarde.

Het taalgrenstracé in Waals Oost-België

Het taalgrenstracé in Waals Oost-België (Brigitte Raskin (2012)).

Geschiedenis

Historisch behoorde deze hele streek tot het oude hertogdom Limburg, waar de spreektaal in drie van de vijf bestuurlijke kerngebieden (schepenbanken), de 'duytschen Banken' Walhorn, Baelen en Montzen, Limburgs was. Daarnaast omvatte het hertogdom twee Frans-/Waalstalige Banken (Bans), te weten het westelijke kwartier Herve en de zuidwestelijk gelegen exclave Sprimont. De cultuurtaal was er vanaf de dertiende eeuw het toenmalige Limburgs of Brabants gekleurde Nederlands.

In de Franse tijd werd het hertogdom opgeheven en opgenomen in de departementen van de Ourthe en de Neder-Maas. In deze periode werd de Nederlandse cultuurtaal vervangen door het Frans als overheidstaal, en door het Duits als kerктаal.

In 1815 nam koning Willem I de departementen over als provincies van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Het oorspronkelijke stadje Limburg en het grootste deel van het oude hertogdom kwamen toen te liggen in het departement van de Ourthe, dat de nieuwe provincie Luik werd. Binnen dit staatsverband was er wel een territoriale verbinding met de aangrenzende nieuwe provincie Limburg. In 1839 werd dit gebied door de Belgisch-Nederlandse staatsgrens van Nederlands-Limburg gescheiden, wat een cultureel isolement en een verdere achteruitgang van het Nederlands als

cultuurtaal tot gevolg had. Van de oorspronkelijk Limburgstalige banken of kwartieren is Walhorn (nu bij het kanton Eupen) intussen het meest verduitsd, terwijl Baelen (nu zonder Eupen) in meerdere, en Montzen (nu zonder Teuven en Remersdaal) in mindere mate verfranst zijn.

Na de Eerste Wereldoorlog en opnieuw na de Tweede Wereldoorlog won het Frans terrein, mede gevoed door sterke anti-Duitse ressentimenten. Toch verloor de volkstaal haar positie maar gedeeltelijk. Vervolgens pleegde de landelijke politiek hier een sterk fragmenterende ingreep. Bij het vastleggen van de taalgrens, la frontière linguistique en de taalgebieden in 1962 is de Platdietse streek ingedeeld bij het Franse, de Voerstreek bij het Nederlandse en Eupen bij het Duitse taalgebied. Het gevolg hiervan is dat de lokale spreektaal verder is gemarginaliseerd. Niettemin spraken volgens een onderzoek van de EG-Commissie in 1987 nog 16 000 van de 19 000 inwoners van het gebied het

Platdiets:

Perspectief

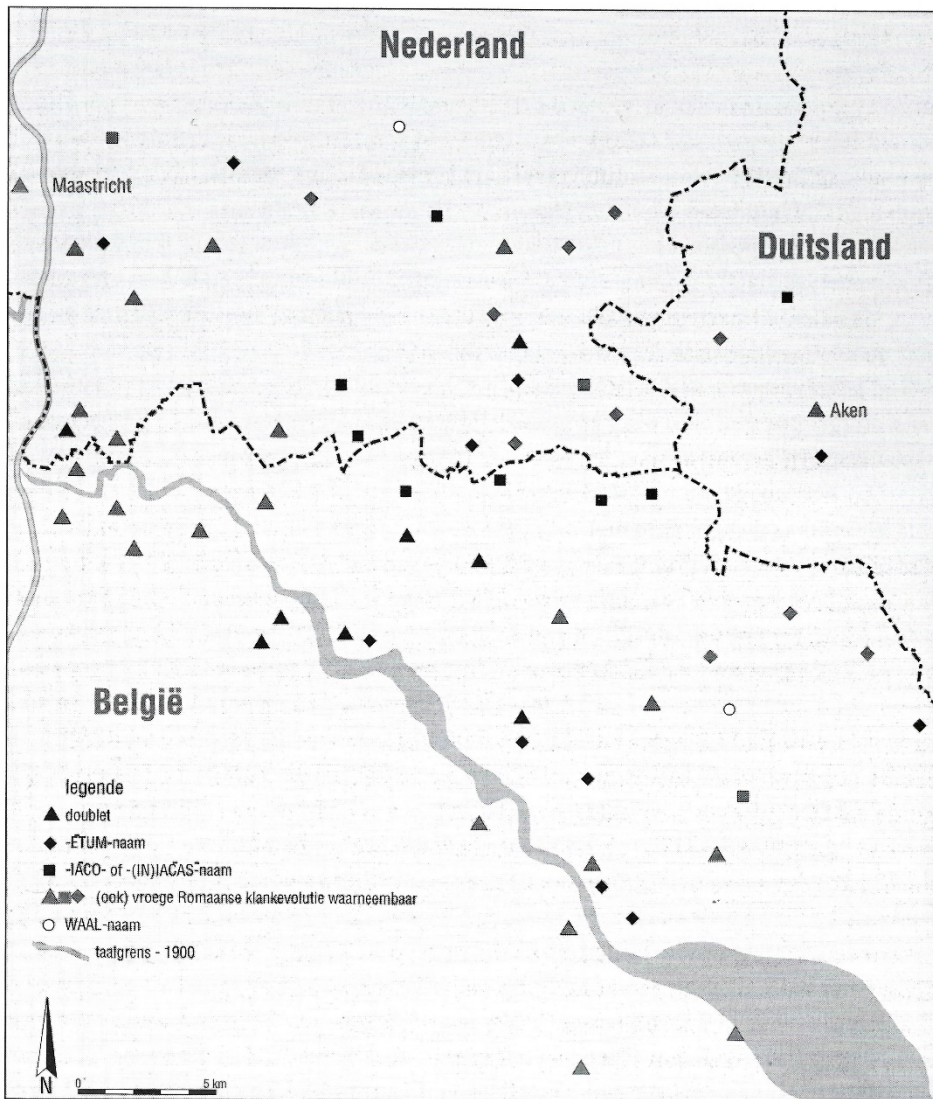
De volkstaal van deze streek laat zich niet gemakkelijk verdringen. Meer dan twee eeuwen Franstalige invloed en verfransing hadden hier anno 1962 niet tot meer tweetaligheid geleid. Dat komt ook door het feit dat het Frans hier niet de natuurlijke cultuurtaal is, anders dan het officiële Nederlands of het Duits. Het is niet simpelweg een kwestie van tijd gebleken om de verfransing te voltooien. Het aantal gebruikers van het Platdiets neemt sinds de nieuwe wetten van 1962 echter gestaag af. Onder inwoners jonger dan 35 jaar wordt deze taal thans haast niet meer gesproken, wel vaak nog verstaan en de bewoners van dit gebied beschouwen zichzelf hoe langer hoe meer als Franstalig, Duitstalig of beiden. Wallonië erkende al in 1992 haar dialecten als binnenlandse regionale talen en ondersteunt en subsidieert culturele activiteiten in 't Platduutsj, zoals de bewoners de taal zelf noemen. Er wordt geen aanspraak gemaakt op een Europees statuut voor deze taal. omdat zij door Wallonië als binnenlandse regionale taal erkend is. Maar het Platdiets is geen Waals dialect. Het is dus de vraag of deze vorm van erkenning genoeg is. Voor het behoud van de oorspronkelijke volkstaal zal in toenemende mate ook externe ondersteuning nodig zijn. Culturele contacten en samenwerking met andere

Limburgstaligen uit de aangrenzende omgeving en uit alle drie de betrokken landen lijken daarbij een aangewezen weg.

Het is misschien niet eens zo verrassend, maar wel weinig bekend dat dit ruimer genomen Zuidoost-Limburgs ook nog zuidwaarts doorloopt van Zuid-Limburg (NL) naar het aangrenzende noordoosten van de provincie Luik (B), en oostwaarts in de grensregio Aken (D). We hebben hier aldus te maken met een groep dialecten die samen een coherente streektaal vormen, maar door drie landsgrenzen wordt doorsneden. Dit laatste feit heeft lange tijd ons zicht op hun onderlinge samenhang belemmerd. In de laatste jaren echter neemt de interesse daarvoor toe. Zo is er te Montzen (B), in de zogeheten Platdietsse streek, een 'Zentrum für Sprachforschung Obelit', waaraan L. Wintgens, R. Jongen en L. Teller meewerken. Het Waals gewest (Wallonië) erkende in 1992 zijn dialecten als binnenlandse regionale talen en ondersteunt en subsidieert sindsdien culturele activiteiten in het Platduutsj, zoals de bewoners de taal van deze streek zelf noemen. De focus ligt dan echter op de binnen gewestelijke situatie, terwijl het Platdiets geen Waals dialect is.

Het Zuidoost-Limburgs maakt dus deel uit van het Drielandenlimburgs. De neerlandicus Frins (2005) toont aan, dat dit Drielandenlimburgs geen dialect is van het Nederlands (wat voor de rest van het Limburgs in diverse taalkundige opzichten nog wel kan worden aangenomen), en ook niet van het Duits, maar dat het kenmerken vertoont van een zelfstandige taal. Het Drielandenlimburgs kent niet alleen specifieke woorden, maar ook bepaalde unieke syntactische (zinsbouw) kenmerken die in geen enkele andere Limburgse, Duitse of Nederlandse variëteit voorkomen. Dr. R. van Zonneveld, voormalig hoofddocent Nederlandse Taalkunde, Rijksuniversiteit Groningen formuleert zijn oordeel als volgt: 'Dit Karolingisch-Frankisch of Drielandenlimburgs is een taal op zich, een zelfstandige taal, die constructies kent die in de generatieve theorie voor onmogelijk worden gehouden. Frins' bevindingen roepen om nieuw theoretisch onderzoek.'

Welschen wil die afwijkende constructies toeschrijven aan de invloed van het Frans of Waals. Door het Oudlimburgse kerngebied zelf, het oude hertogdom in het noordoosten van de huidige provincie Luik nog zonder de aansluitende gebieden in het Nederlandse Zuid-Limburg, liep de Romaans-Germaanse taalgrens.

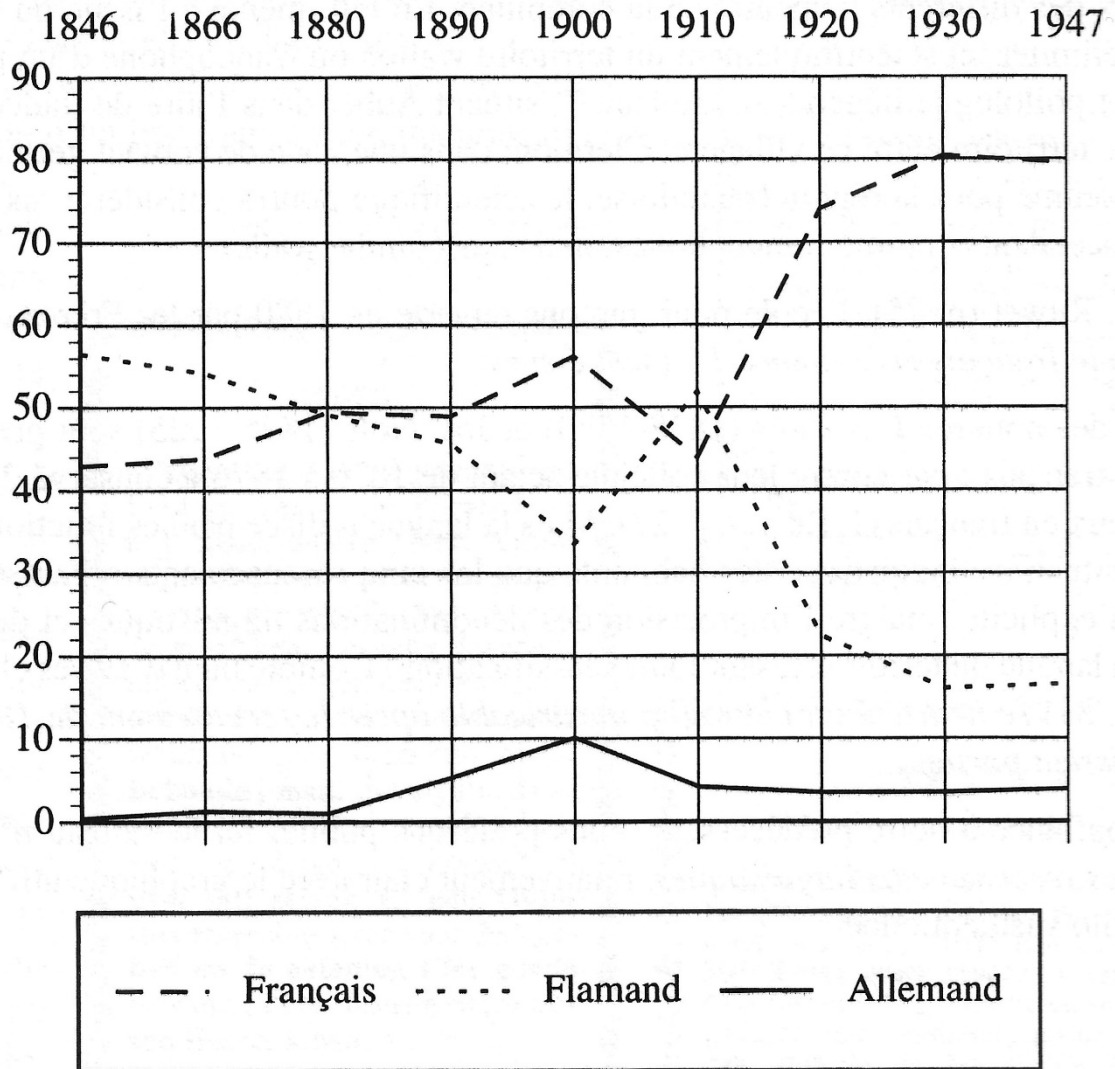
De taalgrens rond 1900 in het Land van Herve en de Voerstreek.

Het grootste, meest oostelijke deel van het hertogdom was Limburgstalig (Ripuarisch). Dit grensgebied wordt nu door officiële taalgrenzen tussen Nederlands, Duits en Frans doorkruist. Zodra er dialect gesproken wordt, verstaan de inwoners van deze streek elkaar echter probleemloos. De scheiding die wettelijk is aangebracht tussen het nu Duitstalige zogeheten Oostkanton Eupen en de nu officieel Franstalige, vroeger zogeheten

Platdietse streek, is kunstmatig. Hetzelfde geldt overigens met betrekking tot de nu Nederlandstalig gemaakte dorpen Teuven en Remersdaal in de Voerstreek, die evenzeer Ripuarisch zijn. Een taalkundig concept als Drielandenlimburgs bundelt aldus drie Limburgs-Ripuarische zones van grensdialecten, die elk apart binnen hun eigen staatsverband een perifeer en marginaal bestaan lijden. Ze zijn nu op hun eigen merites ontdekt als een grote taalkundige uitdaging. We bereiken Kelmis door onder het Viaduct van Moresnet, de *Moresender Brök*, door te gaan. Gebouwd tijdens de Eerste Wereldoorlog voor de spoorlijn Antwerpen-Aachen en twee jaar terug grondig gerenoveerd, beheerst dit 1107 meter lange bouwwerk het hele Geuldal.

Waar Morsenet officieel Waals is, begint met Kelmis de Duitstalige Gemeenschap van België. En de plaats, die van 1815 tot 1919 neutraliteit genoot, is van levensbelang voor de volkstaal. Geen enkel ander dorp aan deze kant van de grens telt meer dialectzangers en -bands, nergens wordt carnaval zo intens belééfd als hier, en nergens hoort men het plaatselijke dialect zo vaak en veel in het openbaar: ruim 60% van de inwoners spreekt het actief. In de naburige plaatsen als Aubel is dit nog slechts 10%, maar een renaissance lijkt ook daar voorzichtig op gang te komen. In Kelmis is het gebruik van het plaatselijk dialect in de gemeenteraad toegestaan.

GRAPHIQUE

Grafiek van de talentelling in Aubel (1947).

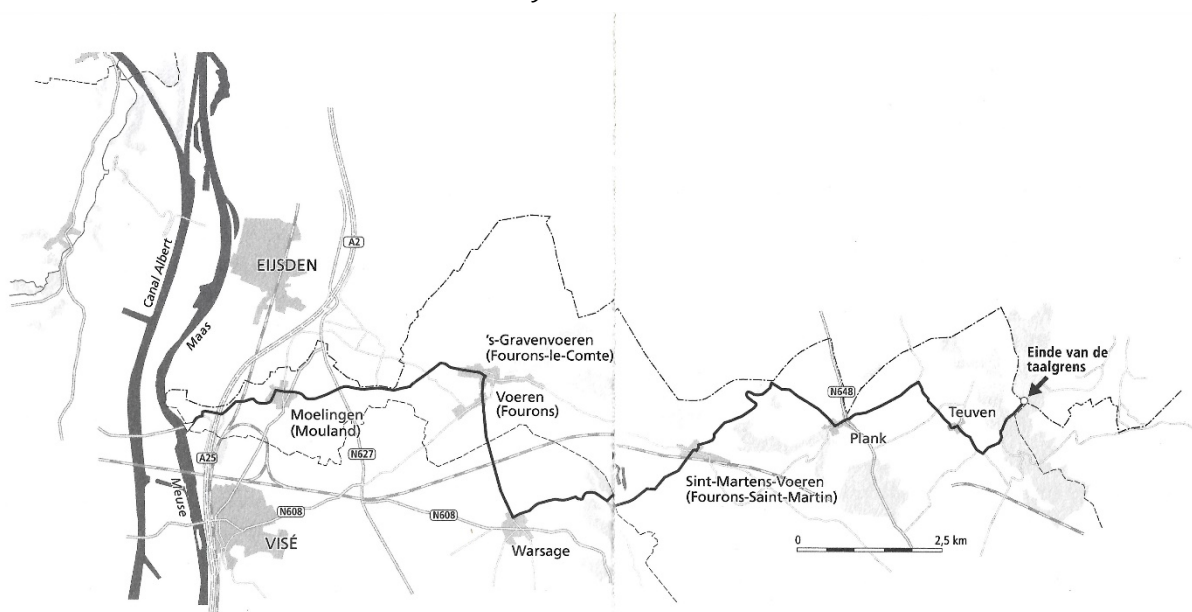
INTERPRETATION DES RECENSEMENTS LINGUISTIQUES

<i>Années des recensements</i>		<i>1846</i>	<i>1866</i>	<i>1880</i>	<i>1890</i>	<i>1900</i>	<i>1910</i>	<i>1920</i>	<i>1930</i>	<i>1947</i>
Aubelois parlant entre autres ou seul le :	<u>Français</u>	1.376 42,9 %	1.577 43,8 %	2.284 49,4 %	2.353 48,9 %	2.186 56,2 %	2.605 43,9 %	2.644 74 %	2.979 80,4 %	3.420 79,5 %
	<u>Flamand</u>	1.811 56,5 %	1.972 54,2 %	2.274 49,1 %	2.192 45,6 %	1.302 33,5 %	3.882 51,9 %	803 22,4 %	592 16 %	712 16,5 %
	<u>Allemand</u>	15 0,4 %	46 1,3 %	48 1 %	259 5,3 %	393 10,1 %	247 4,2 %	125 3,5 %	131 3,5 %	168 3,9 %

Talentelling Aubel (1947), in aantallen en procenten.

Ik, Jean-Pierre Maes, woonde in het grote Fin de Siècle-huis aan de Place Nicolai in het centrum van Aubel. Zondags gingen we met onze familie er op uit. Mijn vader Louis en mijn moeder Antoinette en natuurlijk ook mijn zus Yvette stapten in de Renault Captur en reden de stationsstraat op. 's Zondags werd Aubel altijd overstroomd door omhooggevallen Maastrichtenaren die naar de markt kwamen. 's Zondags en 's Dinsdags was er markt in Aubel. Dan werden o.a. de steekproducten verkocht die hier gemaakt werden. We gingen via de N3 naar Henri-Chapelle om van het bocagelandschap te genieten. Hier was dat nog redelijk intact. Aangekomen in Henrik Kapelle keken we over de valleien van de Gulp, de Geul en de Berwijn/Vesdre. In

het Geuldal hing een mistveld boven het dal dat langzaam uit het dal naar boven kroop. We namen de panorama-wandeling. Vanuit deze hooggelegen plek kon je verschillende kanten opkijken. Het was weer meidoornheggen en kolenzandsteen. Een rudimentair landschap dat de eeuwen had doorstaan. We dompelden ons erin onder. Het was nog vroeg, maar toch kwamen we verscheidene wandelaars en mountainbikers tegen. Vanavond ging ik weer naar Luik, naar de universiteit. Alwaar ik taalgeografie studeerde. Ik had me voorgenomen om te gaan afstuderen op de taalgrens. Deze taalgrens is een grens en kan dus op kaart worden gezet. Met aan de ene kant Germaanse talen en aan de andere kant Romaanse talen. Maar zo scherp als de taalgrens op een kaart uitzag, zo diffuus was ze in werkelijkheid.

Verloop van de taalgrens in de Voerstreek (Riemer Reinsma, 2005).